

УДК 378:37.02

DOI:

Світлана Вдович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
Ксенія Березяк, викладач кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ДОПИТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ДИСЦИПЛІНИ “ПСИХОПЕДАГОГІКА БЕЗПЕКИ”

У статті розглянуто сутність поняття “психопедагогіка безпеки”, враховуючи актуальні нині проблеми життя і професійної діяльності людини, обґрунтовано зміст навчальної дисципліни “Психопедагогіка безпеки”. Психопедагогіку безпеки автор розглядає як систему психологічних та педагогічних знань про безпеку людини, спрямовану на підготовку особистості до безпечного життя та професійної діяльності. Особлива увага приділяється безпеці здоров’я, безпеці праці, психологічній безпеці особистості, зокрема формуванню її психологічної стійкості, соціальної, інформаційної та іншим видам безпеки людини.

Ключові слова: безпека людини; психопедагогіка; психопедагогіка безпеки; ризиконебезпечні професії; психолого-педагогічні знання; професійна підготовка.

Літ. 15.

**Svitlana Vdovych, Ph.D. (Pedagogy), Senior Research Fellow,
Associate Professor of the Practical Psychology and Pedagogy Department
Lviv State University of Life Safety**
**Kseniia Bereziak, Lecturer of the Practical Psychology and Pedagogy Department
Lviv State University of Life Safety**

ON THE MODERNIZATION OF THE CONTENT OF “PSYCHO-PEDAGOGY OF SECURITY” SUBJECT

The article considers the essence of the concept “psycho-pedagogy of security”, taking into account the current issues of human life and professional activity, and substantiates the content of “Psycho-pedagogy of security” subject. The author considers psycho-pedagogy of security as a system of psychological and pedagogical knowledge about human security, aimed at preparing the individual for a safe life and professional activity. The course of psycho-pedagogy of safety is designed to form the idea of safety and its types, the psychological mechanisms of occurrence and impact of dangers to life and professional activity of the individual; the skills of safe behavior, especially in extreme situations, the use of pedagogical methods to overcome and resist dangers; to bring up future specialists with the necessary personal qualities that will allow them to perform their professional duties with dignity, act correctly in extreme situations, interact effectively in the team, constantly develop and improve.

Particular attention is paid to the following issues: health security, which is one of the basic needs and depends on other types of security, between which there is a strong causal link; environmental and occupational safety, which contributes to the preservation of the employee’s health by eliminating or minimizing the impact of hazardous and harmful factors of production; psychological security and the formation of psychological stability of the specialist, which will adequately respond to various external influences, behave in accordance with generally accepted norms and rules in society, feel protected, realize their inner potential, develop and self-improvement; social security, which consists in ensuring the appropriate level and quality of life, the formation of ideas about manipulative influences, mass behavior and its forms, the peculiarities of management and interaction of specialists; information security, which involves maintaining the availability, confidentiality and integrity of information, as well as protection from various influences on the human psyche and behavior and restrictions on freedom of choice.

Keywords: human safety; psycho-pedagogy; psycho-pedagogy of safety; dangerous professions, psychological and pedagogical knowledge, professional training.

Постановка проблеми. В умовах активної фази збройної агресії терористичних військ російської федерації проти мирного населення України особливо актуальними стають питання психопедагогіки безпеки людини, зокрема фахівців

ризиконебезпечних професій (військових, пожежників-рятувальників, правоохоронців, прикордонників) та ін.

Як відомо, безпека є однією з базових потреб людини й означає відсутність загрози її життю, здоров’ю та добробуту. В умовах небезпеки

особистість не може повною мірою забезпечити інші, вищі, потреби: соціальні (потребу в дружбі, сім’ї, інтимності, поваги, самоповаги та визнання); духовні (пізнавальні й естетичні потреби, потреби в саморозвитку і самоактуалізації, творчості, моральності), а також окремі фізіологічні (нижчі) потреби: у воді, їжі, сні. Тому кожна освічена людина повинна: усвідомлювати сутність і значення безпеки; знати і розуміти її психологічні та педагогічні основи; вміти передбачати небезпек їх уникати, правильно поводитися у небезпечних ситуаціях; створювати безпечні умови для власного життя і діяльності (у тому числі професійної) для навколишніх, які її оточують, а надто для дітей, людей похилого віку, людей з особливими потребами, а також для прийдешніх поколінь та всього суцього на планеті Земля; формувати в собі та в молодого покоління особистісні якості, які дозволяють безпечно жити і творити, виживати і допомагати іншим в екстремальних ситуаціях, долати кризові періоди в житті чи стосунках: відповідальність, моральність, поміркованість, раціональність, оптимізм, повага до інших, віра у власні сили, емпатійність, неконфліктність, прагнення до саморозвитку тощо.

У більшості закладів вищої освіти України питання безпеки людини вивчаються у таких навчальних дисциплінах, як “Безпека життєдіяльності”, “Цивільний захист”, “Охорона праці”. І. Сагайдак, Н. Авраменко та Н. Лутак, дослідивши стан і нормативно-правові засади викладання безпекознавчих дисциплін у ЗВО України, справедливо обурюються станом справ, оскільки незрозумілим є “те, що Кабінет Міністрів України ... практично відміняє вивчення у ЗВО України дисциплін, які безпосередньо пов’язані з безпекою людини. Причому, відміняє вже після початку бойових дій на сході і загостреної обстановки в країні”, тому “такі дисципліни, як “Безпека життєдіяльності”, “Основи охорони праці”, “Охорона праці в галузі”, “Цивільний захист” стали предметом “економії” годин для використання їх на користь інших дисциплін. Тобто, керівництво закладів освіти, скориставшись цією ситуацією, або взагалі відмінили, або об’єднали перелічені дисципліни, значно зменшивши години” [6, 218–219]. Війна на теренах України сьогодні підтверджує недоцільність і небезпечність такого рішення.

Значно ширший спектр безпекознавчих дисциплін вивчається у ЗВО, в яких готують фахівців ризиконебезпечних професій. Наприклад, у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності курсанти і студенти, які навчаються за освітньою програмою “Цивільний

захист”, вивчають такі дисципліни: “Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях”, “Надзвичайні ситуації на транспорті”, “Тактика дій у надзвичайних ситуаціях”, “Правознавство та правові засади цивільного захисту”, “Безпека потенційно небезпечних технологій та виробництв”, “Єдина державна система цивільного захисту”, “Інформаційні системи і технології у сфері цивільного захисту”, “Профілактична діяльність у сфері техногенної безпеки”, “Захист населення і територій у мирний час та особливий період” та багато інших. А майбутні практичні психологи – “Психопрофілактика професійного вигорання”, “Психологія кризових ситуацій”, “Психологія діяльності в особливих умовах”. Магістрам усіх спеціальностей пропонується до вивчення дисципліна “Психопедагогіка безпеки”.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Питанням безпеки життєдіяльності людини приділяється нині значна увага, зокрема підготовлено та видано багато підручників та навчальних посібників для вивчення дисципліни “Безпека життєдіяльності” (П. Атаманчук, С. Желібо, Н. Заверуха, В. Заплатинський, О. Запорожець, О. Зацарна, В. Зацарний, О. Землянська, Д. Зеркалов, С. Ковжого, Т. Коніцула, О. Крюковська, О. Малько, В. Мендерецький, В. Михайлюк, Ю. Млавець, О. Мягченко, О. Панчук, А. Полежаєв, Н. Праховнік, В. Применко, Г. Пронюк, Н. Сердюк, Т. Стищенко, А. Толук, Б. Халмуратов, І. Хондак, В. Цапка, О. Чорна, З. Яремко та ін.).

Проблеми психопедагогіки були предметом вивчення таких дослідників, як: Н. Вишнякова, А. Демків, Л. Дяченко, І. Зязюн, М. Козяр, О. Кучерявий, О. Лавріненко, А. Литвин, Є. Литвиновський, В. Мозговий, Н. Нічкало, В. Пилипчук, С. Поляков, О. Столяренко, Е. Стоунс, Л. Фрідман, Н. Талізана.

Мета статті – обґрунтувати зміст навчальної дисципліни “Психопедагогіка безпеки”, враховуючи актуальні нині проблеми життя і професійної діяльності людини.

Виклад основного матеріалу. Поняття “психопедагогіка” – відносно нове. До наукового обігу його ввів британський учений Е. Стоунс у 1979 р. [17], обґрунтувавши у праці “Психопедагогіка: психологічна теорія і практика навчання” як “застосування теоретичних принципів психології до практики навчання”, при цьому “навчання розглядається як вид експериментальної психології” [11, 21–22].

Натомість К. Горбунова, В. Курепін та К. Яблуновська визначають це поняття так: “Психопедагогіка (грец. *psyche* – душа й *paidagogice* (*país* (*paidos*) – дитина і *ago* – веду,

виховую) – наука про управління образами нашої свідомості, педагогічними процесами та явищами на основі інформації про психічні стани й властивості особистості. Це науковий напрям знання, який інтегрує цілий ряд галузей психології та педагогіки” [1, 108–109]. О. Старостіна зазначає, що “наразі психопедагогіка як наука перебуває в стадії концептуалізації. Вона трактується як поліструктурна, багаторівнева, соціально детермінована творча освіта, що функціонує як інтегральна психолого-педагогічна структура” [7, 85].

Детальний аналіз основних підходів науковців до психопедагогіки здійснила Л. Дяченко, на основі чого зробила такий висновок: “Психопедагогіка у їхніх працях має інтегрований характер і розглядається не лише як галузь прикладної науки. Центральним положенням є твердження про те, що основою сучасної педагогіки повинні бути досягнення психологічної науки, відповідно, будь-яка педагогічна діяльність і педагогічна дія зокрема, повинні здійснюватися на основі знань з психології. ... Сама педагогіка має стати психологічною, як у практичному, так і теоретичному вимірі. Кожен психолог повинен бути педагогом і кожен педагог зобов’язаний бути психологом” [3, 42]. Цілком погоджуємося зі згаданими вище дослідницями щодо інтегрованого характеру психопедагогіки, яка об’єднує в собі знання з педагогіки і психології.

Однією з перших праць, пов’язаних із психопедагогікою безпеки, став посібник О. Столяренка “Екстремальна психопедагогіка”, в якому систематизовано і розглянуто в нерозривному взаємозв’язку питання екстремальної психології та педагогіки, широко охоплено проблеми екстремальності в житті та професійній діяльності людей. Автор посібника чітко визначає психопедагогіку як “комплексне психолого-педагогічне прикладне знання, орієнтоване на вдосконалення роботи з людьми”, яка “передбачає тісно взаємопов’язані: дослідження психологічних феноменів, закономірностей та механізмів, властивих педагогічній роботі з людьми, підпорядковане інтересам її вдосконалення; детальне педагогічне опрацювання системи такої роботи (цілей, завдань, змісту, умов, форм, методичних технологій, забезпечення, регулювання, контролю, оцінки та ін.), яка суворо спирається на психологічні дослідження або суміщена з ними” [10, 3–4]. Екстремальна психопедагогіка, за О. Столяренком, – це “прикордонна між психологією та педагогікою, комплексна та взаємопов’язана система наукових психологічних

і педагогічних знань, яка має прикладну спрямованість та забезпечує максимально можливу на сучасному науковому рівні підготовку людей до впевнених дій в екстремальних ситуаціях життя та професійної діяльності та до забезпечення безпеки в них” [10, 29]. Її завданнями є ознайомлення студентів із психологічними характеристиками екстремальних ситуацій та вимогами до екстремальної підготовленості людини, фахівця; формування усвідомлення, що успіх діяльності та забезпечення безпеки в екстремальних ситуаціях суттєво залежить від кожної людини та її психолого-педагогічної підготовки; формування в особистості переконаності в можливості успішних дій в екстремальних ситуаціях за умов доброї підготовленості до них; ознайомлення студентів зі структурою і змістом компонентів екстремальної підготовленості та формування мотивації до якісного оволодіння ними; формування знань, умінь і навичок, необхідних для успішних дій і забезпечення безпеки в екстремальних ситуаціях; допомога студентам у розвитку необхідних звичок і якостей, які сприятимуть досягненню успіху та забезпеченню безпеки у будь-яких складних передбачуваних ситуаціях; підготовка спеціальних груп для згаджених, упевнених та надійних дій в екстремальних ситуаціях [10, 29–30].

У Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності для майбутніх фахівців цивільного захисту М. Козяром розроблений і викладається курс “Психопедагогіка безпеки”, у якому професійно-психологічна підготовка розглядається інтегровано – як психологічна та педагогічна проблема. З одного боку, завдяки поєднанню “теоретичної, технічної, тактичної, фізичної, екстремально-психологічної, морально-вольової підготовки у курсантів формується психологічна готовність до діяльності в надзвичайних ситуаціях” (психологічний аспект), а з іншого – відбувається “пошук шляхів і засобів формування під час навчання як цієї психологічної готовності, так і всіх складових професійної компетентності” [4, 128], визначається потрібний напрям розвитку психічних процесів у курсантів, формуються відповідні психічні установки та необхідні професійні компетентності, які в майбутньому допомагають їм ефективно взаємодіяти й управляти в колективі (педагогічний аспект).

Окрім проблем педагогіки та психології, важливою складовою цього курсу мають бути також питання безпеки людини. В. Тихий визначає безпеку людини як “об’єктивний стан і суб’єктивне відчуття фізичної, майнової,

соціальної (матеріальної), психологічної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Людина перебуває в безпеці, коли вона, її права і свободи надійно захищені (забезпечені, гарантовані). Інакше кажучи, саме права і свободи людини та їх гарантії і забезпечують її безпеку. Адже права людини притаманні її природі, без них вона не може існувати як людська істота" [12, 36–37].

У цьому контексті нам імпонує думка А. Демківа та Є. Литвиновського про те, що предметом психопедагогіки безпеки може стати "визначення законів та закономірностей формування мислення безпечної життєдіяльності, формування певного типу соціальної відповідальності за життєздатність себе та свого оточення" [2, 102]. Є. Литвиновський обґрунтовує власну концепцію повноцінного життя, яка полягає в балансі між тим, наскільки людина відчуває задоволення на відповідному етапі свого життя, і створюваною нею цінністю, та пропонує формулу для визначення коефіцієнта повноцінності життя, який залежить від інтегрального показника ідентифікації людини (набору здібностей), сукупності застосовуваних особистістю технологій життєдіяльності, рівня її самоідентифікації, вірогідності виникнення ризиків та ступеня їх усвідомлення.

Психопедагогіка безпеки – це система психологічних та педагогічних знань про безпеку людини, спрямована на підготовку особистості до безпечного життя і професійної діяльності.

На нашу думку, курс психопедагогіки безпеки має передусім сформувати у майбутніх фахівців уявлення про безпеку та її види (природну, екологічну, фізичну, біологічну, протиепідеміологічну, психологічну, соціальну, політичну, антивоєнну, антитерористичну, антикримінальну, антинаркотичну, техногенну, виробничу, побутову, транспортну, протипожежну, економічну, фінансову, майнову, правову, інформаційну, підприємницьку, безпеку здоров'я, честі та гідності, безпеку праці та ін.), про психологічні механізми виникнення та впливу небезпек на життя і професійну діяльність особистості; сформувати навички безпечної поведінки, у тому числі в екстремальних ситуаціях, застосування педагогічних методів для подолання та протистояння небезпекам; виховати у майбутніх фахівців необхідні особистісні якості, які уможливають гідно виконувати професійні обов'язки (працелюбність, активність, ініціативність, цілеспрямованість, рішучість, відповідальність, вимогливість до себе та інших, дисциплінованість, старанність, надійність), правильно діяти в екстремальних ситуаціях (стресостійкість, сміливість, самовладання, мужність, сила волі),

ефективно взаємодіяти в колективі (гуманність, комунікативність, товариськість, тактовність, порядність, чесність, об'єктивність, справедливість, милосердя, доброта, повага й довіра до людей, неконфліктність), постійно розвиватися і вдосконалюватися (допитливість, прагнення до пізнання нового, наполегливість, терплячість, впевненість у собі, самостійність, самокритичність).

Першою за пріоритетністю в Європейському союзі визнано безпеку здоров'я як один із найважливіших видів особистої безпеки людини. Вона є однією з базових потреб і залежить від інших видів безпеки, між ними існує стійкий причинно-наслідковий зв'язок, адже будь-які небезпеки (природні, техногенні, екологічні, соціальні чи психологічні) завжди відображаються на стані здоров'я людини. Тому в майбутніх фахівців необхідно сформувати: чітке уявлення про здоров'я як об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і фізичних дефектів (визначення ВООЗ) [8], про безпеку здоров'я як соматичну (тілесну) норму стану людини, самовідчуття нормального, звичного функціонування всіх систем власного організму з урахуванням природних вікових змін [13, 33]; уявлення про сутність, форми і способи застосування здоров'язбережувальних технологій у різних сферах життя і діяльності людини [16]; знання про шкідливий вплив на організм людини екстремальних ситуацій та способи захисту і протистояння; навички піклування про стан власного здоров'я та здоров'я оточення, ведення здорового способу життя, підтримання гарної фізичної форми тощо.

З безпекою здоров'я тісно пов'язані екологічна безпека та безпечні умови праці, які сприяють збереженню здоров'я працівника шляхом усунення або максимального зменшення впливу небезпечних та шкідливих чинників виробництва. Сучасні дослідники наголошують на необхідності "формування у молодого покоління системних, комплексних знань і компетентностей у царині охорони довкілля та екологічної етики задля досягнення сталого розвитку суспільства" [9, 116]. Нині можна говорити про появу окремої галузі знань – психопедагогіки праці, яка охоплює питання психолого-педагогічних особливостей працівників, організації та безпеки праці, питання психології та педагогіки підприємництва, психологічні механізми поведінки працівника на робочому місці, проблеми адаптації особистості до нових умов праці, профвідбору, мотивації до праці, професійного розвитку і вдосконалення,

трудова відносина між працівниками та працівників із керівництвом, авторитету керівника, а також проблеми працевголізму, професійного вигорання та моббінгу [14].

Адекватно реагувати на різноманітні зовнішні впливи, у тому числі в екстремальних ситуаціях, поводитися відповідно до загальноприйнятих у суспільстві норм і правил, почуватися захищеним, реалізувати внутрішній потенціал, розвиватися і самовдосконалюватися дозволяє психологічна безпека особистості, яка залежить від загальної національної безпеки, стану соціального середовища, в якому перебуває людина, а також від особистісних властивостей особистості та її психологічних станів. Екстремальні ситуації суттєво впливають на психологічну безпеку особистості. Прикладом цього є наукове дослідження І. Приходька, який визначає “психологічну безпеку особистості фахівця екстремального виду діяльності як складну багаторівневу динамічну систему, що відбиває ступінь психічної захищеності людини, її здатність підтримувати оптимальний рівень функціонування, можливість усувати зовнішні та внутрішні загрози, які виникають, зберігати на достатньо стійкому дієздатному рівні виконання службово-бойових завдань у звичайних та екстремальних умовах діяльності” [5, 118]. За результатами дослідження вченого, структура психологічної безпеки особистості фахівця екстремальних професій у звичайних та в екстремальних умовах діяльності суттєво відрізняється. Складовими психологічної безпеки у звичайних умовах є: морально-комунікативний, мотиваційно-вольовий, ціннісно-смысловий компоненти та внутрішній комфорт. Натомість в екстремальних умовах діяльності ця модель трансформується, зокрема з’являються такі нові структурні компоненти: морально-вольова урегульованість, стратегії подолання стресових ситуацій, ціннісно-смысловий компонент, посттравматичне зростання / регрес [5, 119–120]. Тому психологічна підготовка фахівців передбачає знання структури прийняття рішень в екстремальних ситуаціях і різноманітних типів нестандартних ситуацій. Для майбутніх фахівців у галузі безпеки людини важливим навиком при прийнятті рішень щодо виконання професійних завдань та підтримки особистої життєстійкості стає розрізнення стандартних, нестандартних та екстремальних для діяльності ситуацій. У стандартних ситуаціях спрацьовує репродуктивне (відтворювальне) мислення та дії за алгоритмом, у нестандартних та екстремальних – продуктивне (творче) мислення [15].

Зважаючи на це, особливо актуальним є

формування психологічної стійкості особистості, особливо майбутніх фахівців ризиконебезпечних професій, у процесі вивчення дисципліни “Психологія безпеки”. Цьому сприятиме вивчення сутності та видів екстремальних ситуацій, особливостей і закономірностей їхнього впливу на психіку особистості, факторів ризику в екстремальних ситуаціях, психологічних реакцій людей в екстремальних ситуаціях (тривога, стрес, позитивні та негативні зміни стану й активності людей в екстремальних ситуаціях, функціональні порушення психічної діяльності в мотиваційній, пізнавальній, емоційній та вольовій сферах, важкі психічні стани та психічні розлади при надзвичайних ситуаціях), вивчення особистісних особливостей та можливостей підвищення власної життєстійкості й екстремальної стійкості шляхом виховання відповідних особистісних якостей особистості: емоційно-вольових, моральних, пізнавально-інтелектуальних, комунікативних, фізичних та ін.

Не менш важливою для людини є соціальна безпека, яка полягає у забезпеченні належного рівня та якості життя (фінансово-економічна стабільність, соціальне, медичне та продовольче забезпечення, умови проживання, сімейні стосунки, доступ до освіти, культури та мистецтва, можливість вільно пересуватися, подорожувати, вільний доступ до інформації тощо) та визначає рівень моральності суспільства, що виражається у ставленні до незахищених категорій населення (дітей, сиріт, багатодітних родин, людей з особливими потребами, людей похилого віку). У цьому контексті “Психологія безпеки” покликана розкрити психолого-педагогічні особливості взаємодії з різними верствами населення, у тому числі з соціально вразливими людьми, з представниками різних вікових категорій, чинники впливу на них із метою забезпечення достойного життя.

Коли йдеться про соціальну безпеку, актуальними також є знання про маніпулятивні впливи, масову поведінку та її форми (чутки, паніку, протести, масову істерію тощо), про особливості управління та взаємодії фахівців у трудових відносинах.

Сучасне цифрове суспільство актуалізує проблему інформаційної безпеки особистості, яка передбачає збереження доступності, конфіденційності та цілісності інформації, а також захист від різноманітних впливів на психіку і поведінку людини й обмеження свободи її вибору. Тому в курсі психологія безпеки слід також вивчати особливості психологічного впливу засобів масової інформації, психолого-педагогічні основи

протистояння фейкам, дезінформації, пропаганді, формувати навички безпечного використання інтернету.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, психопедагогіку безпеки ми розглядаємо як систему психологічних та педагогічних знань про безпеку людини, спрямовану на підготовку особистості до безпечного життя і професійної діяльності. Курс психопедагогіки безпеки покликаний сформулювати в майбутніх фахівців уявлення про безпеку та її види, про психологічні механізми виникнення та впливу небезпек на життя і професійну діяльність особистості; сформувати навички безпечної поведінки та застосування педагогічних методів для подолання і протистояння небезпекам; виховати у курсантів і студентів професійно значущі особистісні якості, які сприятимуть ефективному виконанню службових обов'язків, правильним та швидким діям в екстремальних ситуаціях, належній взаємодії в колективі, постійному розвитку та самовдосконаленню. Особливу увагу слід приділити безпеці здоров'я, безпеці праці, психологічній безпеці особистості, зокрема формуванню її психологічної стійкості, соціальної, інформаційної та іншим видам безпеки людини. Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на дослідження особливостей засвоєння студентами знань із психопедагогіки безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбунова К. М., Курепін В. М., Яблунівська К. О. Екологічна психологія та психопедагогіка у системі підготовки майбутніх викладачів аграрної галузі. Розвиток українського села – основа аграрної реформи в Україні : матеріали причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, м. Миколаїв, 25–27 квітня 2018 р. Миколаїв : МНАУ, 2018. С. 107–111.

2. Демків А. М., Литвиновський Є. Ю. На шляху до предмета і методології “Психопедагогіки безпеки”. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : Збірник наукових праць. Випуск 5. / За ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2017. С. 101–104.

3. Дяченко Л. М. Психопедагогіка як предмет наукового інтересу. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2014. № 2. С. 34–44.

4. Козяр М. М., Литвин А. В. Психолого-педагогічна підготовка фахівців цивільного захисту. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : Збірник наукових праць. Випуск 5. / За ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2017. С. 126–132.

5. Приходько І. І. Психологічна безпека персоналу екстремальних видів діяльності: концепція, трансформаційна модель, методологія дослідження.

Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. №4 (29). С. 117–125.

6. Сагайдак І. С., Авраменко Н. Л., Лутак Н. Г. До питання про вивчення безпекознавчих дисциплін у ВНЗ країни. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2016. Вип. 135. С. 217–220.

7. Старостіна О. В. Педагогічна персоналія Едварда Стоунса як фундатора психопедагогіки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 31 (84). С. 85–89.

8. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599#Text (дата звернення: 02.02.2022)

9. Стецула Н. Екологізація освіти як ключова тенденція сталого розвитку суспільства. *Молодь і ринок*. 2020. № 6–7 (185–186). С. 115–121.

10. Столяренко А. М. Экстремальная психопедагогика : Учеб. пособие для вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 607 с.

11. Стоунс Э. Психопедагогика: психологическая теория и практика обучения / пер. с англ. Н. И. Осьмаков. Москва: Педагогика, 1984. 471 с.

12. Тихий В. П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 31–46.

13. Яценко В. О. інформаційні технології в забезпеченні безпеки життєдіяльності в умовах зростаючого міжнародного і державного тероризму. *Математичні машини і системи*. 2019. № 2. С. 27–42.

14. Karney J. E. Psychopedagogika pracy. Wybrane zagadnienia z psychologii i pedagogiki pracy. Warszawa : Wydawnictwo Akademickie “Żak”, 2007. 449 s.

15. Khurtenko O., Bereziak K., Khavula R., Vdovichenko O., Onishchenko N. & Liebiedieva S. Psychological Analysis of Occupational Conditions in Extreme Environments and the Structure of Non-Standard Situations. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2020. No. 11(4). P. 132–148.

16. Kononets N., Zhamardiy V., Shkola O. Vdovych S., Kyzim P., Baticieva N., Vasilenko O. Formation of health saving competence of future fitness trainers through the intensification of their research work. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*. 2021. Vol. 12 (4). P. 80–89.

17. Stones E. Psychopedagogy: Psychological Theory and the Practice of Teaching. London : Methuen, 1979. 490 p.

REFERENCES

1. Horbunova, K. M., Kurepin, V. M. & Yablunovska, K. O. (2018). Ekologichna psykholohiia ta psykhopedahohika u systemi pidhotovky maibutnix vykladachiv ahrarnoi haluzi [Ecological psychology and psychopedagogy in the system of training future teachers for the agricultural sector]. *Rozvytok ukrainskoho sela – osnova ahrarnoi reformy v Ukraini : materialy prychornomorskoj rehionalnoi nauково-praktychnoi konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu, m. Mykolaiv, 25–27 kvitnia 2018 r.* – Development of the Ukrainian

- countryside – the basis of agrarian reform in Ukraine: materials of the Black Sea regional scientific and practical conference of teaching staff, Mykolaiv, April 25–27, 2018. (pp. 107–111). Mykolaiv, [in Ukrainian].
2. Demkiv, A. M. & Lytvynovskiy, Ye. Yu. (2017). Na shliakhu do predmeta i metodolohii “Psykhopedahohiky bezpeky” [On the way to the subject and methodology of “Psycho-pedagogy of Security”]. *Information and communication technologies in modern education: experience, problems, prospects: Collection of scientific works*. Vol. 5. M. M. Koziar, N. H. Nychkalo (Ed.). Lviv, pp. 101–104. [in Ukrainian].
3. Diachenko, L. M. (2014). Psykhopedahohika yak predmet naukovoho interesu [Psycho-pedagogy as a subject of scientific interest]. *Theory and practice of social systems management*. No. 2, pp. 34–44. [in Ukrainian].
4. Koziar, M. M. & Lytvyn, A. V. (2017). Psykholohopedahohichna pidhotovka fakhivtsiv tsyvilnoho zakhystu [Psychological and pedagogical training of civil defense specialists]. *Information and communication technologies in modern education: experience, problems, prospects: Collection of scientific works*. Vol. 5. M. M. Koziar, N. H. Nychkalo (Ed.). Lviv, pp. 126–132. [in Ukrainian].
5. Prykhodko, I. I. (2015). Psykholohichna bezpeka personalu ekstremalnykh vydiv diialnosti: kontsepsiia, transformatsiina model, metodolohiia doslidzhennia [Psychological safety of personnel of extreme activities: concept, transformation model, research methodology]. *Current issues of sociology, psychology, pedagogy*. No. 4 (29), pp. 117–125. [in Ukrainian].
6. Sahaidak, I. S., Avramenko, N. L. & Lutak, N. H. (2016). Do pyttannya pro vyvchennia bezpekoznavchykh dystsyplin u VNZ krainy [On the issue of studying security disciplines at domestic universities]. *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*. Vol. 135, pp. 217–220. [in Ukrainian].
7. Starostina, O. V. (2013). Pedahohichna personaliia Edvarda Stounsya yak fundatora psykhopedahohiky [Pedagogical personality of Edward Stones as the founder of psycho-pedagogy]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and general education*. Vol. 31 (84), pp. 85–89. [in Ukrainian].
8. Statut (Konstytutsiia) Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorovia [Statute (Constitution) of the World Health Organization]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599#Text. (Accessed 2 Feb. 2022) [in Ukrainian].
9. Stetsula, N. (2020). Ekolohizatsiia osvity yak kluchova tendentsiia staloho rozvytku suspilstva [Greening of education as a key trend in sustainable development of society]. *Youth and market*. No. 6–7 (185–186), pp. 115–121. [in Ukrainian].
10. Stoliarenko, A. M. (2002). Yekstremalnaia psykhopedahohyka : Ucheb. posobyie dlia vuzov [Extreme psycho-pedagogy: manual for universities]. Moscow, 607 p. [in Russian].
11. Stones, E. (1984). Psykhopedahohyka: psykholohycheskaia teoriya y praktyka obuchenya [Psycho-pedagogy: psychological theory and practice of learning]. Trans. from English by N. I. Osmakov. Moscow, 471 p. [in Russian].
12. Tykhyi, V. P. (2016). Bezpeka liudyny: poniattia, pravove zabezpechennia, znachennia, vydy [Human security: concept, legal support, meaning, types]. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. No. 2 (85), pp. 31–46. [in Ukrainian].
13. Yashchenko, V. O. (2019). Informatsiini tekhnolohii v zabezpechenni bezpeky zhyttiediialnosti v umovakh zrostaiuchoho mizhnarodnoho i derzhavnoho teroryzmu [Information technologies in ensuring the safety of life under the conditions of growing international and national terrorism]. *Mathematical machines and systems*. No. 2, pp. 27–42. [in Ukrainian].
14. Karney, J. E. (2007). Psychopedagogika pracy. Wybrane zagadnienia z psychologii i pedagogiki pracy [Work psychopedagogy. Selected issues of psychology and pedagogy of work]. Warszawa, 449 p. [in Polish].
15. Khurtenko, O., Bereziak, K., Khavula, R., Vdovichenko, O., Onishchenko, N. & Liebedieva, S. (2020). Psychological Analysis of Occupational Conditions in Extreme Environments and the Structure of Non-Standard Situations. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. No. 11 (4), pp. 132–148. [in English].
16. Kononets, N., Zhamardiy, V., Shkola, O. Vdovych, S., Kyzim, P., Batiieva, N. & Vasylenko, O. (2021). Formation of health saving competence of future fitness trainers through the intensification of their research work. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*. Vol. 12 (4), pp. 80–89. [in English].
17. Stones, E. (1979). Psycho-pedagogy: Psychological Theory and the Practice of Teaching. London : Methuen, 490 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.02.2022

“Майбутнє повинно бути закладене в сьогодні. Це називається планом. Без нього ніщо у світі не може бути гарним”.

Георг Крістоф Ліхтенберг
німецький вчений

“Навряд чи взагалі є щось гідніше, як вдосконалювати свій дух, увічнювати себе в своїх творіннях і дарувати їх нащадкам”.

Олесь Гончар
український письменник, літературний критик

